

TWENTY-FOURTH ANNUAL
RABBI ISAAC ELCHANAN THEOLOGICAL SEMINARY
HAUSMAN/STERN KINUS TESHUVA LECTURE

TESHUVAH AS LIBERATION: THE JOY OF BEING ONLY HUMAN
RABBI YONA REISS

Max and Marion Grill Dean, Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary

אור לה' תשרי תשס"ט • MONDAY, OCTOBER 6, 2008

2. Human Frailty and the Triumph of Teshuva

ד) תלמוד בבל' מסכת גיטין דף מג עמוד א

דרש רבה בר רב הונא: כשם שהמקדש חצי אשה אינה מקודשת, כך החיה שפהה וח齐ה בת חורין שנתקדשה - אינה מקודשת. אל' רב חסדא: מי דמי? התם שיר בקנינו, הכא לא שיר בקנינו. הדר אוקים רבה בר רב הונא אמרה עלה, ודרש: +ישעיהו ג'+ והמכשלה הזאת תחת יدىך - אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן

1. Opportunity and Responsibility

א) רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ז

יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל היחיד ולרבנים והוא קץ מהילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים

ב) משך חכמה על פר' נצבים

בי' המצווה הזאת (ל, יא) פירוש מצוה של תשובה כמו שפירש העקרדים^{⁹⁰}, ראה נתתי לפניו היום את החיים כוי' ואת המות, ובפרשת ראה אמר ראה נתתי לפניו הברכה והקללה כוי, וזה קודם שאמר מצות התשובה, אבל כיון שאמר מצות התשובה הלא החשבון גדול מן הדין שהיה יכול לשוב ולא שב, וזה עברית יותר גדולה ונתקווה מברכה וקללה חיים ומות, כי אם לא שב אז מהקללה נעשית מות חילתה, שכאשר אמר לו שישוב ולא שב העול יותר גדול, ולכך מסיים העמידתי בכם היום, שנתתי לכם מצות התשובה כוי' החיים והמות נתתי לפניו הברכה והקללה, שמהקללה נתהזה מות, ולכך ובחרת בחיים. וזה מוסר נורא.

ג) רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ג

וכשם ששוקלין זכויות אדם ועונותיו בשעת מיתה כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו ביום טוב של ראש השנה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים,ומי שנמצא רשע נחתם למוות והבינוי תולין אותו עד יום הכפורים אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למוות.

(ד) רמב"ם הלכות תשובה פרק ד הלכה א

ארבעה ועשרים דברים מעכbin את התשובה, ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפני גודל החטא. ואלו הן... (ד) והוא אומר אהטא ואשוב ובכלל זה הוא אמר אהטא ויום הכפורים מכפר.

לחם משנה הלכות תשובה פרק ד הלכה א

ארבעה ועשרים דברים מעכbin את התשובה וכו'. בריתא זו לא נמצאת אלא בדברי הררי"פ ז"ל בפרק יה"כ ושם מנה אלו כ"ד דברים וריבינו ביארנו قولם בטעם:

האומר אהטא ואשוב וכו'. בפ' יה"כ (פ"ז א) אמרו האומר אהטא ואשוב אהטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה והקשה בוגרמא למה לי אהטא ואשוב תרי זמני ותירצטו לדבר הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב כיון שעובר אדם עבריה ושנה בה התורה לו התורה ס"ד אלא אםא נעשית לו כהיתר ע"כ, וא"כ קשה על ריבינו דמשמע בגין שיאמר תרי זמני אהטא ואשוב ואיך כתוב דבחד סגי, ויל' ריבינו הקשה לו דבריתה לא הזכיר אלא פעם אחת אהטא ואשוב ובמתני' הזזכיר תרתי דמשמע דבעינן תורה. ולכך תירץ ולא פלייגי דברייתא קאמרא דאיון הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה מפני גודל החטא כמ"ש רוז"ל כלומר שהקב"ה נוטל ממנו דרכי התשובה אבל לפעמים יעשה אותה ויינה לו וכמ"ש ריבינו בסוף הפ'. אבל האומר תרי זמני הוא יותר רע שלא יבא לעשות תשובה מפני שנעשית לו כהיתר מלבד שאין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפני חטא זולת זה הוא בעצמו לא יבא לעשות בשום צד שנעשה לו כהיתר, וריבינו לא הזכיר אלא פעם אחת כדברי הבריתא שמנה ה"כ מפני שהוא אמר פעם אחת הוא מזה המין שאין הקב"ה מספיק ולזה כתוב אין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה כפי גודל החטא, אבל האומר תרי זמני אין זה מזה המין אלא שהוא בעצמו לא יעשה כדפרישית:

טו) מאירי, חיבור התשובה,

מאמר א' פרק ד', דף 76 "האומר אהטא ואשוב

... ובכללו האומר אהטא ויום הכפורים מכפר, כי כונת האומר זה הוא לא אמר אהטא והתשובה הכללית השומא על פי כל אדם ביום ההוא וחוקקה בלבד כל בעל דת תכפר העון, ר"ל שנשב ביום ההוא ויתכפר למי שלא יתעורר לבו לשוב כלל, רק يوم הכפורים מכפר למי שלא יתעורר לבו לשוב כלל, רק שהיה תכלית כונתו בו מצוה מלמה והתענג בפייטין ובשירים רנת הפה בלבד, וכבר אמרו עצמו של יום הכפורים מכפר לשבים, ולודעתו לפרש הסבה בו מפני שהוא ר"ל האומר אהטא ואשוב, קל בעיניו לחוטא אחר שהוא נשען על זאת המשחבה, ולעולם תהיה זאת המחשבה תקווה בלבד ואל יחש ששוב, כי בכל עת שתבא עברה לידי הוא יעשה נשען על התשובה, או נפרש בו הסבה שכבר בארנונה והוא שבחתميدו על זאת המחשבה יתמיד לחוטא ווישתקע בהם עד שלא יוכל לסור מהם, וכו'."

(ג) תלמוד בבלי מסכת יומא דף פ"ז עמוד ב

אמר ריש לקיש: גدول תהובה, שזדוןנות נעשות לו כshawot, שנאמר והושע יד+ תשובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלות בעונך. הא עון מזיד הוא, וכא קרי ליה מכשול. אני? והאמר ריש לקיש: גدول תהובה שזדוןנות נעשות לו כshawot, שנאמר +יזקאל לג+ ובשוב רשות מרשותו ועשה משפט וצדקה עליהם (חייה) +מסורת הש"ס: [הוא]+ ייחיה! - לא קשיא; כאן - מהאה, כאן - מיראה.

3. Teshuva as Perennial Force

(ח) תלמוד בבלי מסכת שבת דף קג עמוד א

תנן התם, רבבי אליעזר אומר: שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את רבבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו יום ימות? - אמר להן: וכל שכן, ישוב היום שמא ימותמחר, ונמצא כל ימיו בתשובה.

(ט) סליחות ליום ראשון

יוצר אפנה לכל יציר נוצר / פוננט מאי טרכ' למחלכים מפאר / לחוינט חנס מאוצר הפמנואר / לשמע אל הרנה ואל המתפללה

(י) תלמוד בבלי מסכת פסחים דף נג עמוד א

והא תניא: שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הן: תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם, וכסא הכבود, ובית המקדש, ושמו של משה. ... תשובה - דכתיב +תהלים צ+ בטרם הרים ילו וכתיב +תהלים צ+ תשב אנווש עד דכא ותאמר שובו בני אדם.

(יא) ספר מהרי"ל (מנגאים)

הלו' עשרה ימי תשובה ד"ה (ט) ותשובה

ט] ותשובה היא אחת משבעה דברים אשר נבראו קודם שנברא העולם, שנאמר בטרם הרים ילו ותחולל ארץ ותבל (תהלים צ, ב), וכתיב בתריה תשב אנווש עד דכא ותאמר שובו בני אדם (שם שם, ג), כדאיתא פ' מקום שנהגו. משל מלך כשרוצה לבנות פלטין או בונה את היסוד קודם שייתן עליו הבניין. כך הקדוש ב"ה הקדים רפואה למכה לولي נבראת התשובה מקדום לא נתקיים העולם. וכן מרע"ה צוה להבדיל מעבר הירדן מזרחה ערי מקלט א"פ דעתךין לא קלטו עד בוא לארץ, רק משום להקדים הרפואה מקודם.

4. The Case of the Calculating Sinner

(יב) תלמוד בבלי מסכת יומא דף פ"ה עמוד ב

האומר אהטא ואשוב, אהטא ואשוב - אין מספיקין בידו לעשות תשובה, אהטא ויום הכפורים מכפר - אין יום הכפורים מכפר.

(יג) תלמוד בבלי מסכת יומא דף פ"ז עמוד א

האומר אהטא ואשוב אהטא ואשוב. למה לי למיימר אהטא ואשוב אהטא ואשוב תרי זמני? כדי הונא אמר רב, דאמר רב הונא אמר רב: כיון שעבר אדם עבריה ושנה בה - התורה לו. התורה לו סלקא דעתך? אלא: נעשית לו כהיתר.

5. The Case of “Acher”

(ט) תלמוד בבלי מסכת Hagiga דף טו עמוד א

אחר קיצין בנטיעות, עליו הכתוב אומר +קהילת ה'+ אל תתן את פיך להחטא אתبشرך. מי היא? חזא מיטרון דעתה בא ליה רשותה למיתב למיכתב זכותה דישראל, אמר: גמירה דלמעלה לא הוילא ישיבה ולא תחרות ולא עורף ולא עיפוי, שמא חס ושלום שתי רשותות הנ. אפקחוו למיטרון ומהיוו שיתין פולסי דנורא. אמרו ליה: מי טעמא כי חייתה לא קמת מקמיה? איתיה בא ליה רשותה לבנים שובבים - חזז מאחר, אמר: הויל ואיטריד ההוא גברא מההוא עלמא לפוק ליתני בהאי עלמא. נפק אחר לתרבות רעה. נפק אשכח זונה, חבעה. אמרה לה: ולאו אלישע בן אביה את? - עקר פוגלא מישרא בשבת וייב לה. אמרה: אחר הו.

(י) תלמוד ירושלמי מסכת Hagiga פרק ב דף עז טור ב /ה"א

אל דיק מאיר עד כאן תחום שבת אל' מן הן את ידע אל' מן טלפי דסוסי דהוינא מנוי והולך אלףים אמה אל' וכל הדא חכמתה איתך בר ולית את חזז בר אל' לית אני יכול אל' למה אל' של שפעם אתה היתי עובר לפני בית קודש הקדשים רכב על סוסי בי"ה של להיות בשבת ושמעתה בת קול יוצאת מבית קודש הקדשים ואומרת שבו בניהם חזז מאלישע בן אביה שידע כה ומרד ב... לאחר ימים חלה אלישע אתון ואמרון לרבי מאיר הא רבך באיש אזל בעי מבררתיה ואשכחיה באיש אל' לית את חזז בר אל' ואין חזין מתקבלים אל' ולא כן כתיב תשב אנווש עד דכא עד דיכוכבה של נפש מקבלין באוותה שעה בכאה אלישע ונפטר ומת והיה רבוי מאיר שמח בלבו ואומר דומה שמתוך תשובה נפטר

(יח) על התשובה (אנגלית) דף 96

Rabbi Meir ran after his master, Elisha ben Avuya, and called upon him to repent. But Elisha did not respond because he heard a voice calling “return Israel unto the Lord your G-d” – all except “Aher” (a term of derision for Elisha ben Avuya). Only Elisha, whose sins bore down so heavily upon him and cast him so far away heard such a voice which does not really exist. (Babylonian Talmud, Hagiga 15a). There are no “except” to repentance. And, indeed, the Jerusalem Talmud records that “Aher” confessed before he died and that Rabbi Meir said: “My mater died, while crying”.

(יט) שו"ת מהרי"ט חלק ב - או"ח סימן ח

ומה שאמרו באחר שבו בניהם שובבים חזז מאחר מונעים היו לו מן השמים דרכי התשובה והחליקוהו בדברים לטורדו מן העולם על כמה מרדים שעשה והחטא את הרבים כדמיותי בירושלמי ותנן כל המהטוי את הרבים אין מפסיקין בידו לעשות תשוב' ואני שמעתי

משמעותו דבאה טעה אחר שלא היה לו להשgia בבת קול ששמעו שבו בניים שובבים חזז מאחר דקי"ל כל מה שאמר לך בעל הבית עשה חזז מצא כדאמריו בס"פ מי שהיה טמא והיה לו לשים פניו כחלמיש לשוב בתשובה שאם היה שב בתשובה שלמה היו מקלים אותו והרי אמרו בירושלמי כשהיא אמר לו ר' מאיר בשעת מיתתו אף אתה חזז בר אל' וע"כ מקבלין אמר תשב אנווש עד דכא עד דיכוכבה של מות באוותה שעה בכאה ומת אמר כמודמה שמתוך תשובה מת והועילה תשובתו למדינתה ולאתויה לעלמא דatoi

6. The Joy of Teshuva

(ככ) משנה תענית בו עמוד ב

אמר רבנן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כהמשה עשר באב וכיום הכפורים

(כג) תלמוד בבלי מסכת תענית דף ל עמוד ב

בשלמא יום הכפורים - משום דעתך ביה סליחה ומחילה, يوم שניתנו בו לוחות האחرون.

(כד) רמב"ם הל' תשובה פרק ז, ו-ג.

הלכה ז

גדולה תשובה שמקربת את האדם לשכינה שנאמר תשובה ישראל עד ה' אלהיך, ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה', ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אליו תשוב, ככלומר אם תחוור בתשובה כי תדבק, התשובה מקربת את הרחוקים,ames היה זה שנאי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיך, וכן אתה מוצא שבשלוון שהקב"ה מרחק החוטאים בה מקרב השבים בין יחיד בין רבים, שנאמר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי, ונאמר ביכניהם ברשותו כתבו את האיש הזה עיריר גבר לא יצלח בימי, אם יהיה כנינו בן יהוקים מלך יהודה חותם על יד ימני וגוי, וכיון שישב בגלותו נאמר בדורбел בנו ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתייך כחותם.

הלכה ז

כמו מעולה מעלת התשובה,ames היה זה מובלט מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביןיכם לבין אלהיכם, צועק ואני נענה שנאמר כי תרבו תפלה וגוי ועשה מצות וטורפיין אותן בפניהם שנאמר מי בקש זאת מיזכם רמוס חצרי, מי גם בכם ויסגר דלתים וגוי, והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם, צועק ונענה מיד שנאמר והיה טרם יקרו או אני עננה, ועשה מצות ומקבלין אותן בנהחת ושםחה שנאמר כי כבר רצתה האלים את מעשיך, ולא עוד אלא שמתאותם להם שנאמר וערבה לה' מנהת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.